

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

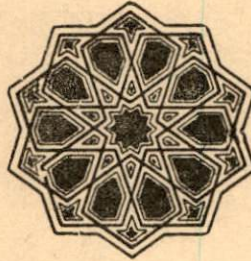
Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslamda Hayır İşleri</i>	1
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Gerilemesi</i>	15
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Temizlik ve Çeşitleri</i>	57
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Garânik Meselesinin İstismar- cuları</i>	69
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İnsan Olma Yolu</i>	93
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları</i>	127
Prof. Dr. Hikmet TANYU, <i>Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri</i>	151
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU, <i>Anayasanın Sosyo-Juri- dik Eleştirisi</i>	163
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Okulda Çocuğun Düşünce ve Davra- nışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik</i>	167
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Çocukluk Dönemi Dini</i>	175
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Ateizm ve Çıkmazları</i>	187
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Din ve Felsefeye Göre Tanrı</i>	205
Doç. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Kelâm ve İslâm Felsefesinde Hareket Ku- ramı</i>	221
Doç. Dr. Ethem RUHİ FIĞLALI, <i>İbn Sadru'd-din Eş-Şirvânî ve İtikâdî Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi</i>	249
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Tercümânü'l-Ümem</i>	277
Doç. Dr. Kemal IŞIK, <i>Mutezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi</i>	337
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Anadolu Selçukluları Devrinde Ti- cari Hayat</i>	359
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslam Hukukunda İctihad ve Taklid Problemi</i>	375

	<u>Sayfa</u>
Doç. Dr. Cihad TUNÇ, <i>Töbe Hakkında Bazı Meseleler</i>	389
Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Tasavvuf</i>	413
Ass. Münir ATALAR, <i>Osmanlı Padişahları</i>	425
Dr. Mehmet BAYRAKDAR, <i>Yeni Felsefe ve Yeni Felsefeciler</i> .	461
Doç. Dr. Beyza BİLGİN, <i>Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri</i>	469
Ass. Ruhi KALENDER, <i>15. Yüzyılda Arapça Musiki Terimleri ve Türkçe Karşılıkları</i>	485
Esat KILIÇER, <i>İslâmda Aile Plânlaması</i>	491
Dr. M. Cemal SOFUOĞLU, <i>Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri</i>	533
I. GOLDZİHER, <i>İslamiyetin İlk Zamanlarında Zühd.</i> Çev. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	539
Afif Abdu'l-Fettah TABBARA, <i>Hz. İbrahim (A.S.) Çeviren Dr. Mehmet AYDIN</i>	547
Antoine VERGOTE, <i>Ergenlikte Din.</i> Çev. Dr. Erdoğan FIRAT ..	583
Muhammed TALBI, <i>Bid'atlar</i> Çev. Dr. Mehmet ŞİMŞEK	593
Louis GARDET, <i>İslâm "Din İlimleri" İçinde İlm-i Kelâmın Yeri Üzerinde Bazı Düşünceler</i> Çev. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU .	609

KİTAP TANITMA

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslamic Medicine</i>	621
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Fıkhü'l-İmam el-Evzâ'i Evzâ'i. Evvelu Tedvin Li-Fikhi'l-İmam</i>	623
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>İslam Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Problemi (Mutezile Çözümü)</i>	627
Ahmet KOCA, <i>Fakültemiz Kütüphanesine Gelen Kitap ve Dergiler</i>	631

15. YÜZYILDA ARAPÇA MUSİKİ TERİMLERİ VE TÜRKÇE KARŞILIKLARI

Asistan Ruhi KALENDER

15.yüzyıl kültür ve sanat hayatı, tek kelime ile medeni hayat bakımından da ilerleme yüzyıldır. 13 ve 14. yüzyıllardaki türkçeye dönüş hareketi, bu yüzyılda yavaşlamıştır. Bilhassa ilim ve edebiyat dilinde, Arapça ve Farsça kelimeler rağbet görmeye başlamıştır. Bu hareket Türk aydınlarının, Arap ve İran dillerine dönüşü manasında değildir. Büyük bir İmparatorluk kuran Türk İslâm Devleti'nin hâkim bulunduğu sahalara söz geçirecek derecede, zengin bir dile duyduğu ihtiyaçtandır. Kısaca yeniden bir imparatorluk dili olmasındandır. Çünkü bu yıllarda türkçeye giren kelimeler yalnız Arap ve Acem dillerinden gelen sözler değildir. Özellikle Balkan dillerinden Yunanca, Latince ve İtalyanca'dan da kelimeler gelmiştir. Bu dillerin konuşulduğu yerlere hâkim ve sahip olan Türkler, bir yandan oralara sözler götürmüşler, diğer yandan burarlardan kelimeler almışlardır. Yeni gelen kelimeler Türkçe'nin kendi bünyesinde gelişmesine mani olmuş; fakat dilimize daha geniş bir ifade kolaylığı vermiştir. Aynı yüzyılda bir kısmı şair ve diğer bir kısmı da hem şair, hem de musikîşinas bestekâr olan Osmanlı Hükümdarları'nın emriyle sade ve güzel halk türkçesiyle halka halk diliyle hitabeden eserler yazılmıştır. Nesirle yazılmış olan ve birer destan değeri taşıyan bu tür eserlerin, Osmanlı İmparatorluğu'nu geniş halk kütlelerine tanıtmak ve sevdirmek gibi bir amaçları da vardır. Bu nedenle İslâm Medeniyeti'nde söz sahibi olmasını sağlayacak bir kelime zenginliği ve ifade üstünlüğüne ulaşan Osmanlı Türkçesi, yukarıda adı geçen bütün dilleri ikinci plâna düşüren milli bir zafer kazanmıştır¹.

İlim ve Edebiyat dilinde klâsik bir görüşle ve ortak bir İslâmî Kültür icabı olarak, bazı müellifler Musiki İlmi hakkındaki eserlerini arapça, Farsça bazıları da türkçe olarak telif etmişlerdir. Söz konusu eserlerden topladığım bir kısım Arapça Musiki Terimleri ve Türkçe Karşılıkları bir çizelgede gösterilmiş ve ayrıca özet halinde açıklamaları da yapılmıştır.

¹ Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II. cilt İstanbul 1971, s. 437

ARAPÇA MUSİKİ TERİMLERİ	TÜRKÇE KARŞILIKLARI
1- En-nağmetu	nağme
2- El-laḥnu	lahn
3- El-mūsikıyyu	musiki
4- El-musiḳaru	musikar
5- El-lehvu	lehiv
6- El-bu'ḍu	buud
7- El-ıḳā'cu	ıka
8- En-naḳaratu	nakarar
9- El-mülâ'imu	mülâyim
10- El-mütenâfiru	mütenâfir
11- El-veteru	veter
12- El-mücennebu	mücenneb
13- Et-ṭanîniyyu	tanîni
14- El-bakıyyetu	bakıyye
15- Aynı anlama gelmekte olan dört terim:	
a- El-maḳâmu	makam
b- El-avâzu	avâze
c- Eş-şu'betu	şube
d- Et-terkîbu	terkîb
16- Zü'l-ḥamsi	zü'l-hams
17- Zü'l-erba'ci	zü'l-erbaa
18- Zü'l-küllü	zü'l-küll
19- El-hâbiṭu	habîṭ

AÇIKLAMALAR

1- Nağme: “yekdiğerine münasebet-i tammesi olan birkaç perdenin bir arada icra-yı terennümüne denür” [Uz, Kâzım, Musikî Istilahatı, Ankara 1964, s.47] Yılmaz Öztuna; “aslında ses demektir. Türkçe ezgi, ır, Farsça neva, Yunanca melos, Fransızca melodi, İngilizce melody, Almanca melodie v.s. diye tanımlamakta. [Türk Musikisi Ansiklopedisi, II.cilt, İstanbul 1974, s.62] Mehmet Çelebi (Ladikli) “Zeynü'l-Elhan” adlı a.y. eserinde, nağmeyi, bahsedilen bir zamana bağlanan bir sesdir diye tarif ediyor.

2- Lahn: nağme, ezgi demektir. [Develiöğlü, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik lughat, Ankara 1971, s. 256] Mehmet Çelebi (Ladikli) “Zeynü'l-Elhan” adlı a.y. eserinde lahnu, güzel nağme, sevilen bir

tertipte pes ve tizlikde muhtelif olan nağmelerdir. Yani beste anlamına gelmekte olduğunu açıklıyor.

3- Musiki: "İtalyanca, İspanyolca; Music, Fransızca Musique, İngilizce Music, Almanca Musik" İslâm Kültürüne bağlı bütün dillerde aynı teleffuzla yer almış, belki de tek yunanca kelimedir. J.J.Rousseau da (1712-1778), "Musiki sesleri kulağa hoş gelecek şekilde uyarlamak sanattır" diyor. Kant (1724-1804), "Bir sıra hoş duyguları seslerle ifadelendirmek sanattır" diye tarif etti. [Gazimihal, Mahmut R, Musiki Sözlüğü, İstanbul 1961, s.160] Yılmaz Öztuna ise; "Ses üzerinde kurulmuş bir sanat ve güzel sanatların en mühimi ve en güçlülerinden biri" olduğunu söz konusu ediyor. [Türk Musikîsi Ansiklopedisi, II.cilt İstanbul 1974, s.42].

4- Musikar: "Musiki kelimesinin bu kelimedden tahrif olunduğu rivayet olunmaktadır. Adı anonim bir Edvar-ı ilm-i musikide geçen makam" diye tanımlanmaktadır. [Uz, Kâzım, Musikî İstilahatı, Ankara 1964, s.45] Yılmaz Öztuna; "Eski Arap Musikîsi'nde teganni eden sanatkâra verilen adlardan biri ve Türk Musikîsi'nde nefesli bir sazdır" diye tanımlamaktadır. [Türk Musikîsi Ansiklopedisi, II. cilt İstanbul 1974, s. 42]

5- Lehiv: Oyun eğlence ve faydasız iş demektir. [Develioğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1971, s. 652] Bu açıklama, Mehmed Çelebi (Ladikli)'nin "Zeynü'l-Elhan" adlı a.y. eserinde aynen yazılmıştır.

6- Buud: "Alat-ı musikiyenin perdelerini vukua getiren tel veya kirişlerin boyuna denürki buna fasıla dahi denür" [Uz, Kâzım, Musiki İstilahatı, Ankara 1964, s. 14].

7- İka: "Safi-ü'd-din Abdü'l-Mü'min'in lisan-ı farisi üzre olan telifatından olup, Sultan Murad Han-ı sanî bin Sultan Mehmed hazretlerinin emr-i hümayunlarile "Ahmet oğlu Şukrullah" adlı musikîşinasın tercüme ettiği bir edvarda nağmenin birbirine muvafık veya muhalif olmasına "telif" ve nağme arasında bulunan zemana da "ika" denildiğini ve bir nağmede hasıl olacak mülayemet ve münafereti anlamak İka ile hasıl olduğunu beyan etmektedir. [Uz, Kâzım, Musiki İstilahatı, Ankara 1964, s. 36].

8- Nakarat: "Şarkıların dördüncü mısralarına denür" [Uz, Kâzım, Musikî İstilahatı, Ankara 1964 s. 47].

9- Mülâyim: Kulağa hoş gelen hece ve kelimelerin meydana getirdiği ses demektir. [Develioğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1971, s.859].

10- Mütenafir: Kulağa hoş gelmeyen hece ve kelimelerin meydana getirdiği ses demektir. [Aynı eser, s. 1291].

11- Veter: Yay çilesi, giriş ve çalgı teli anlamına gelmektedir. [Aynı eser, s. 1381].

12- Mücenneb: Tanînidenden küçük bakıyyeden büyük iki aralığın ortak adı. Bunlardan biri küçükce büyük ikili (182 cent) dir ve "büyük mücenneb" adı ile anılır. Öteki büyükçe küçük ikili (112 cent) olup "küçük mücenneb" diye bilinir. [Uz, Kâzım, Musîkî İstılahatı, Ankara 1964, s. 45].

13- Tanîni: Büyükçe büyük ikili (204 cent) adı verilir. [Aynı eser, s. 70] Mehmet Çelebi (ladikli)'nin "Zeynü'l-Elhan adlı a.y. eserinde; tanîni aralığını, verilmiştir. Aralığın nağmalarının sinek vızıltısına benzemesi nedeniyle bu ad verilmiştir. Nisbeti 9/8 dir. Buna bugün 9 komalık aralık da denmektedir.

14- Bakıyye: "artık, artmış, arta kalan," Türk Musîkîsi'nde 4 komalık aralığa verilen ad, buselik (si)-çargâh(do), mahur(fa diyez)-gerdaniye(sol), düğâh(lâ)-kürdi(si bemol) gibi. [Öztuna, Yılmaz, Türk Musîkîsi Ansiklopedisi, I. cilt, İstanbul 1970, s. 96].

15- a) Makam: yer, mahal, mevki, musikide bilim terimi olarak, aşk, ezginin durağı, başka bir deyişle ezginin dayandığı tek perde için killanmıştır. Bir şeyin durduğu ya da kaldığı yer, duruş yeri, durma yeri, belirli yer, bir konuyla ilgili yer, bir yazı içinde belirli yer, durma süresi, bulunma bir yerde oturma, toplumsal mevki, makam, rütbe, bir şeyin saygınlığı demektir. [Oransay Gültekin, die melodische Linie und der Begriff Makam, s. 71].

b) Avaze: "sada manasındır" XIII-XVI. yüzyıl yazarlarına göre makamların ayrıldığı dört türden biri, Urumiyeli Safiyüddin (1250 yılları) ve Hızır bin Abdullah (XV. yüzyıl ilk yarısı) altı avaze (1. geveşt, 2. gerdaniye, 3. nevruz, 4. selmek, 5. maye, 6. şehnaz) Kırşehirli Yusuf (XV. yüzyıl başı) ve Ladikli Mehmed ise (XV. yüzyıl sonu) öncekilerin altısına bir de hisarı katarak yedi avaze sayarlar. [Uz, Kâzım, Musîkî İstılahatı, Ankara 1964, s. 10].

c) Şube: XIX. yüzyıldan beri tümüne "makam" denilen kuralların belli bir takımına XV.XVI. yüzyıllarda verilen ad, sayıları kimi edvarda (örneğin Kırşehirli Yusuf'da) dört kiminde ise (örneğin Sultan Mehmed için yazılan edvarda) yirmi dört olarak ayrıldı. [Aynı eser, s. 68].

d) **Terkîb:** “Bir kaç makamdan mürekkebe olan makama denür. Çünkü makam-ı mezkûr, çargâh, büzürk, maye, pençgâh, rehavi, nü-hüft, uzzal makamlarının yekdiğerini müteakiben icra edilmesiyle hasıl olacağından bu gibi, bir iki makamdan mürekkebe olan makamata terkîb tabir olunur. [Aynı eser, s. 70].

16- **Zü'l-hams:** Tam beşli aralığı demektir. [Sürelsan, Baha İsmail, Dini Türk Musikisine giriş “T.R.T. Muzik Dairesi Yayınları” Ankara 1971, s. 24] ve [Çelebi, Mehmed, (ladikli) Zeynü'l-Elhan a.y.]

17- **Zü'l-erbaa:** Tam dörtlü aralığı demektir. [Aynı eserler]

18- **Zü'l-küll-** Tam sekizli aralığı demektir. [Çelebi, Mehmed, (ladikli) Zeynü'l-Elhan a.y.]

19- **Habîb:** “Alaturka'da bemol mahallinde müstameldir” [Uz, Kâzım, Musiki Islahatı, Ankara 1964, s. 29]

Kısaltmalar ve Transkripsiyon işaretleri.

a. y = Arapça yazma

s = Sahife

ğ = غ

h = ح

k = ق

c_ = ع

t_ = ط

ü = ا